

ВЕНЧУРНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ

У статті розглянуто питання залучення приватних інвестицій у вигляді венчурного капіталу в контексті стимулювання та впровадження технологій інтенсивного економічного зростання, в тому числі в сфері переробки твердих побутових відходів у регіоні. Надані рекомендації, щодо необхідності підвищення ролі екологізації виробництва як складової підвищення конкурентоздатності підприємств регіону.

In given article the opportunity of attraction of private investments in the venture capital form in the context of the promotion and implementation of intensive economic growth technologies, including in the processing of solid wastes in the region is considered. The recommendations regarding the need to enhance the role of ecological production as a component of improving competitiveness of enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді Кінець ХХ сторіччя визначив, що ХХІ століття стане століттям високих технологій. Роль і значення кожної країни в світовій економіці і політиці визначатиметься тим, наскільки вона цими технологіями володіє. І головною ідеєю нашої країни в ХХІ столітті повинне стати підвищення конкурентоспроможності економіки, для реалізації якої необхідно змінити її міжнародну спеціалізацію шляхом розвитку підприємств високотехнологічних галузей, що дозволить вітчизняним підприємствам протистояти циклічним спадам в економіці.

Актуальність даної теми визначена пріоритетами національних інтересів України, які викладені у Законі України «Про основи національної безпеки України» та Конституції України, які наголошують на тому, що національними інтересами економічного розвитку є: збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку, створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, що підвищує роль інновації в усіх сферах народного господарства.

Досягнення високої ефективності виробництва, насичення ринку якісними та конкурентоспроможними товарами на сучасному етапі можливе лише на основі широкомасштабного і повсюдного використання досягнень НТП. Під впливом усіх форм людської діяльності природні блага з елементів зовнішнього оточення дедалі більше переходять до господарського середовища і є не лише ресурсним джерелом, але й прямим наслідком відтворювального процесу.

Тому лише переведення всіх галузей народногосподарського комплексу на принципово нові види техніки і технології здатне різко зменшити негативні антропогенні навантаження на навколишнє середовище, звести до мінімуму його забруднення і деградацію.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вирішенню питань щодо екологізації виробництва в регіоні в контексті вирішення питань раціонального природокористування, екологічної безпеки, а також залучення інвестицій в розвиток інноваційного потенціалу регіону було присвячено чимало праць видатних вітчизняних учених: Б.В. Буркинського, А.І. Бутенка, Т.П. Галушкіної, І.Г. Гречановської,

Б.М. Данилишина, В.І. Захарченка, В.Р. Кучеренка, А.Ф. Мельник, В.М. Степанова, С.К. Харічкова та інших.

Серед зарубіжних вчених, на нашу думку, слід виділити таких як Д.Е. Блум [1] та Т.С. Кіннаман [2], котрі присвятили свої наукові праці вирішенню глобальної проблеми щодо раціонального поводження з твердими побутовими відходами та започаткували концепцію ефективного інтенсивного шляху розвитку в цьому напрямку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання залучення приватних інвестицій у вигляді венчурного капіталу в контексті стимулювання та впровадження технологій інтенсивного економічного зростання, в тому числі в сферу переробки твердих побутових відходів (ТПВ) у регіоні досі не було вирішеним і постійно набуває актуальності.

Постановка завдання. Мета роботи: дослідити сучасний стан фінансування високоризикованих інноваційних проектів, визначити основні джерела залучення коштів, визначити поняття «венчурний капітал» на основі наукових праць з обраної теми, визначити переваги венчурного капіталу над традиційними способами фінансування та його особливості функціонування в Україні, а також дослідити вплив приватного капіталу на екологізацію виробництва, як одного з напрямків підвищення конкурентоспроможності регіонального виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання переходу до ринкової економіки вийшли на перше місце в соціально-політичному житті України. Незвичайність положення полягає насамперед у нерозумінні закономірностей і особливостей ринкової економіки і діяльності підприємств.

Проблеми, що протікають у країні, необхідність зміцнення економічної незалежності України неминуче приводять до принципово нової обстановки і формування нових економічних господарських систем для активізації ринкових процесів. Головною ланкою цих процесів є активна діяльність підприємств.

Збереженість в недавньому минулому замкнутого характеру народного господарства, деформована його структура, орієнтована переважно за принципом «виробництво заради виробництва», тотальне одержавлення економіки не сприяли розвитку традицій і навичок управління підприємством. Крім того, існуюча довгий час в Україні адміністративно-командна система управління культивувала концепцію управління підприємством як управління ресурсами, а в сучасних умовах набагато важливіше ефективність їх використання. Тому без науково обґрунтованих методів оптимізації виробничо-господарської діяльності, підприємства всіх пострадянських країн при переході до ринкової економіки стикаються із серйозними труднощами і не витримують конкуренцію з-за кордону.

В умовах обмеженості інвестиційних ресурсів перспективи реалізації інноваційного розвитку значною мірою залежать від активної економічної політики держави, яка впливає на економічне зростання країни.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» викладено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів. Так, у ст. 6 цього закону визначено, що пріоритетами національних інтересів України є:

1. створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення;
2. збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;
3. забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів [3].

Таким чином, для досягнення національних інтересів країни необхідно впроваджувати переважно інтенсивний тип економічного росту, який повинен бути

направлений на розвиток та впровадження наукомістких ресурсозберігаючих технологій, що впроваджуються завдяки інтенсивності зростання інноваційної активності.

Впровадження інновацій потребує фінансових ресурсів, тому далі проведемо характеристику їх можливих реальних джерел (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація основних реальних джерел фінансових ресурсів

Джерело фінансових ресурсів	Особливість даного виду фінансування
Державний та місцеві бюджети	Відсутність фінансових коштів викликана дефіцитом бюджету, а також принципом залишкового фінансування.
Банківське кредитування	Низький рівень привабливості для банківського сектора, викликаною відсутністю заставного майна, а також високим рівнем ризику невдачі проекту в кінцевому результаті. Імовірність використання при завершальних стадіях кредитування як одне з додаткових джерел, коли рівень ризику задовольняє вимогам надання кредитних ресурсів.
Приватний капітал (у венчурній його формі)	Реальне джерело фінансових коштів, діяльність якого спрямована на фінансування заходів, головною метою яких є залучення інновацій у нові сегменти ринку. Проблемою використання даного джерела фінансових ресурсів є як відсутність механізму їх залучення, так і відсутність привабливих умов функціонування венчурного капіталу в Україні.

З огляду на високу вартість впровадження інновацій необхідно розглядати можливість участі всіх форм реальних джерел фінансових ресурсів задля забезпечення найбільшої ефективності від впровадження в новий сегмент ринку, що пов'язаний з екологізацією виробництва та новітніми підходами щодо переробки ТПВ. В свою чергу, вирішення проблеми переробки ТПВ пов'язано з глобальною і негативно впливає на стан навколишнього середовища, наслідком чого є погіршення фізичного стану здоров'я населення, яке приводить до необхідності додаткового фінансування заходів, спрямованих на зменшення шкідливої дії вже похованих ТПВ.

Фінансування діяльності, спрямованої на впровадження інноваційних технологій є високо ризикованою діяльністю. Основною причиною непевності щодо очікуваних результатів є нестабільна економіко-політична ситуація в країні. Тому, доцільно розглянути функціональну можливість сполучення традиційних джерел фінансових ресурсів з новими для України джерелами, головною метою яких є фінансування високо ризикованих інноваційних проектів.

Згідно з наведеною класифікацією в таблиці 1 можна зробити висновок, що основним джерелом фінансових ресурсів, який може забезпечити фінансування впровадження інновацій у виробничий процес, є венчурне фінансування. Інвестиції, які здійснюються венчурними фондами, є основним джерелом фінансування нових підприємств, особливо на ринку високих технологій.

Світовий досвід розвитку венчурного бізнесу показав, що фінансування тільки що виниклих високо ризикованих компаній є невід'ємною частиною економічного зростання держави і добробуту народу в цілому. На жаль, традиційні фінансові інститути, такі як банки, в більшості випадків ухиляються від надання фінансових коштів новим високо ризикованим компаніям, особливо в області новітніх технологій, в уникнення ризику не повернення кредиту. Тому, виникає необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування.

Проблема вибору методів фінансування нових високо ризикованих підприємств є актуальною, але, на жаль, на даному етапі розвитку економіки України, не дивлячись на ухвалені закони «Про інноваційну діяльність» [4], «Про основи державної політики в області науки і науково-технічної діяльності» [5], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [6], не знайдено оптимального національного джерела фінансування і методів підтримки нових високо ризикованих підприємств, не говорячи вже про те, що в нових законодавчих документах навіть не визначено, що можна називати «венчурним фондом».

Тільки у ст.4 Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові і корпоративні інвестиційні фонди)» надається посилання на те, яке підприємство можна називати венчурним: «Не диверсифікований ІСІ (інститут сумісного інвестування) закритого типу, який здійснює виключно приватне (закрите) розміщення цінних паперів ІСІ серед юридичних осіб та фізичних осіб, є венчурним фондом. Фізична особа може бути учасником венчурного фонду виключно за умови придбання цінних паперів такого фонду на суму не менше ніж 1500 мінімальних заробітних плат» [7].

Так як вітчизняний законодавець не дає визначення венчурного капіталу, розглянемо різні точки зору науковців щодо визначення терміну «венчурний капітал». Так, відповідно до думки автора С.В. Валдайцева, під венчурним капіталом слід розуміти «...одну з форм реалізації інвестицій під певний інноваційний проект, ефективність якого попередньо оцінена як висока» [8, с.25].

М. Варшавець вважає, що «...венчурний капітал – це вкладені грошові кошти великих компаній, банків, страхових, пенсійних і інших фондів у сферу підвищеного ризику, новий бізнес, зв'язаний з процесом просування на ринок новітніх технологій» [9, с.25].

На нашу думку, венчурний капітал є активом, вкладеним в акціонерні компанії, що займаються впровадженням інновацій, де ризик повернення вкладених коштів перебуває на високому рівні, що є зовсім непривабливим для банківського типу кредитування.

Також слід відзначити, що при венчурному фінансуванні виключаються варіанти його вкладення в підприємства наступних форм власності: державні, командитні, індивідуальні, кооперативні [10, с.64].

Відмінною рисою венчурного типу фінансування є акумуляція фінансових коштів зовнішніх інвесторів венчурною компанією з подальшим вкладенням отриманих коштів в найпривабливіші проекти від імені цих інвесторів, тобто венчурні компанії є деякого роду посередниками даної форми приватного капіталу. Дана стратегія поведінки венчурних інвесторів характеризується насамперед тим, що повернення від інвестиційного потоку у вигляді приросту капітальної вартості інвестицій є найбільш прийнятним, ніж процес очікування майбутніх дивідендів.

Головною метою динамічних зрушень в компаніях, що відносяться до так званого венчурного капіталу є їх направленість на освоєння передових досягнень в сфері науки і техніки та бажання реалізувати новітні досягнення в розробці та запровадженню на ринках наукоємних продуктів.

Формування підприємницьких структур венчурного капіталу перебуває в Україні на початковій стадії, а їхня діяльність ще не набула помітного впливу на економічні процеси в державі. Тому на нашу думку вирішення питань щодо залучення венчурного капіталу має відбуватися в контексті вирішення проблем екологізації економіки, а саме ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

Проблема підвищення конкурентоспроможності в Україні має вирішуватись з урахуванням об'єктивних вимог забезпечення екологічної безпеки держави. Нинішній стан економіки і природного середовища України свідчить про необхідність наукового вивчення їх взаємодії та об'єктивного відображення еколого-економічних взаємозв'язків для прийняття раціональних господарських і політичних рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності як на мікро-, так і на макрорівнях.

Попри різні проблеми все ж таки реалізація принципів збалансованого розвитку в Україні розпочалася майже одночасно з проголошенням незалежності. З 1991 року

економічні й екологічні реформи в нашій країні спрямовані на досягнення спочатку компромісу між виробничим і природним потенціалом, а згодом - на перехід до гармонійного їх співіснування в інтересах людей, що визначено Конституцією України та вже згаданим Законом України «Про основи національної безпеки України» [11, с.4].

В основу формування нової політики було покладено базовий принцип, згідно з яким екологічна безпека держави стає важливим елементом і складовою національної й глобальної безпеки.

У сучасних умовах слід розуміти, що ресурс безповоротного споживання фактично вичерпано, а виробничий і науково-технічний потенціал суспільства за допомогою відповідних економічних та законодавчих інструментів має спрямовуватися на мінімізацію споживання первинних природних ресурсів, на забезпечення їхньої оборотності (рис. 1).

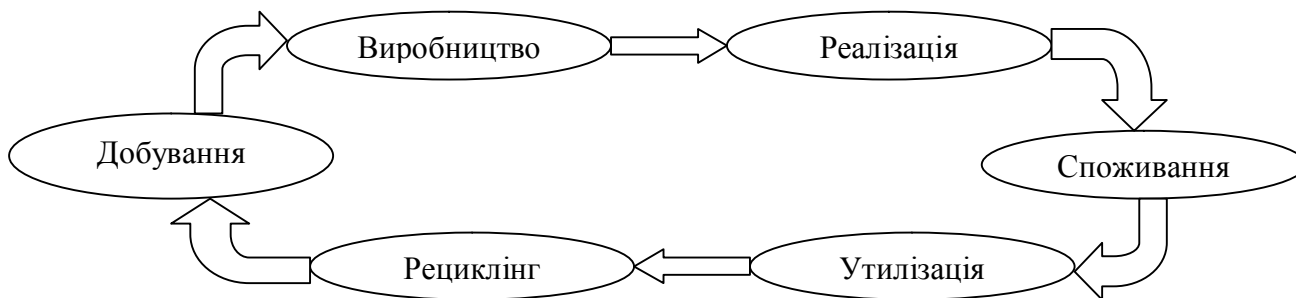

Рис.1. Життєвий цикл продукції за використання рециркуляційної технології [11, с.5-8]

Сучасна модель розвитку суспільства повинна мати інтегрований характер, що означає необхідність присутності природоохоронної складової, екологічних орієнтирів та пріоритетів у всіх сферах діяльності будь-яких відомств та установ, а також підприємств незалежно від форми власності, забезпечення відповідних активних міжсекторальних зв'язків.

Вихідною передумовою екологізації розвитку виробництва є вдосконалення технологій основних виробничих процесів і природоохоронних заходів для підвищення їх екологічної активності. Цілком очевидно, що впровадження таких технологій значною мірою залежить від дієвості механізму еколого-економічного стимулювання, який передбачає сукупність засобів впливу на фінансовий стан економічних суб'єктів з метою орієнтації їх діяльності в екологічно сприятливому напрямку. На жаль, більшість економічних інструментів стимулювання екологічної діяльності підприємств в Україні існують лише на рівні законодавчих положень, не будучи впровадженими у практику господарювання.

Прямим наслідком від впровадження інновацій венчурними підприємствами є прискорення науково-технічного процесу, а побічним наслідком, на нашу думку, виступає екологізація виробництва. Цей взаємозв'язок виникає при дослідженні нових високо ризикованих наукоємних проектів, таких як дослідження в галузі сучасних біотехнологій; ресурсо- та енергозберігаючі технології; нетрадиційні джерела енергії; нові екологічно безпечні хімічні продукти, що в остаточному підсумку сприяє покращенню екології та раціонального природокористування.

При налагодженні механізму залучення венчурного капіталу та створення привабливих умов щодо його функціонування в Україні можна буде вирішити питання щодо екологізації виробництва. На нашу думку, при вирішенні цього складного питання можна буде спостерігати наступне:

- Розвиток інноваційної діяльності в сфері поводження з твердими побутовими відходами, спрямований на залучення новітніх технологій у створення нових товарів, що буде супроводжуватися розвитком технологій, зворотних процесу створення нових товарів, тим самим, забезпечивши можливість їхньої наступної утилізації. Це допоможе зменшити

соціальну напруженість, що викликана головним чином за рахунок забруднення прісних вод пестицидами, нітратами, основним джерелом утворення яких є полігони твердих побутових відходів, що перебувають в аварійному стані. Таким чином, внаслідок переходу до повного циклу поводження з твердими побутовими відходами, в порівнянні з іншими підходами поводження з ТПВ (поховання, спалювання), є чисте навколишнє середовище на тлі забезпечення підприємств вторсировиною і створенням при цьому додаткових робочих місць. Повний цикл поводження з ТПВ означає раціоналізовану систему збору і вторинної переробки компонентів ТПВ в продукти, що мають споживчу вартість.

- Перспективними є заходи спрямовані на зменшення або повну ліквідацію шкідливих відходів, що забруднюють довкілля. Головний напрям – це перехід до використання замкнених технологій, для яких характерна відсутність обміну речовин із зовнішнім середовищем. Стосовно технологічної операції це можна розуміти як процес у якому відсутні викиди твердих, рідких і газоподібних речовин. Важливе значення тут відводиться розробці нових альтернативних технологій в енергетиці, нетрадиційних матеріалів, розробка технологій на основі природних (екологічних) процесів, саме тут важливе значення має використання останніх досягнень науки і техніки, які фінансуються за рахунок залучення приватного капіталу в створення інновацій.

- Впровадження екопідходів у виробництво, що ґрунтується на принципах інтенсифікації використання природних ресурсів при умові збереження середовища життя і збільшення темпів екологічного росту. Основною метою цього підходу є більш повне вилучення мінеральних ресурсів.

- Заохочення за допомогою пільг прискореної амортизації для екотехнологій та очисного обладнання, екологічних нововведень в промисловість.

Розв'язання цього актуального на даний час питання, щодо залучення приватного капіталу, як єдиного реального джерела в сферу, що є перспективною, можливе на основі застосування нового економічного механізму природокористування та забезпечення природоохоронної діяльності. Це передбачає реалізацію наступних заходів:

- створення відповідного регіонального кластеру, на території котрого стане можливим підвищити ефективність економічного стимулювання екологічної діяльності підприємств як мікроосередків суспільного виробництва, а саме створення зацікавленості в: дотриманні екологічних норм та зменшенні техногенного навантаження на природу; впровадженні екологічно безпечних способів виробництва, безвідходних та маловідходних технологій; розширенні сфери вторинного використання сировини тощо;

- вжиття державою заходів (як економічного, так і адміністративного характеру), спрямованих на активізацію заходів з ресурсо- та енергозбереження в традиційних галузях. У світі неодноразово було доведено, що внаслідок ліквідації надлишкових або застарілих потужностей зменшується розрив між сукупним попитом і пропозицією, знижується імовірність виникнення надмірної конкуренції, створюються умови для ефективнішого використання потужностей, виникають стимули до оновлення капіталу на сучасній технологічній основі, втілюються екологічні програми збереження природно-ресурсної бази національної економіки, а також мінімізується рівень енергетичної залежності країни, відповідно до концепції національної безпеки України.

Наявність стимулюючого фактору для інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств надає можливість залучення приватного капіталу, завдяки якому можна знизити негативний вплив на навколишнє середовище, забезпечити конкурентоспроможність підприємств регіонального кластеру, максимізацію прибутку, завоювання лідерства на ринку за показниками забезпечення якості товарів, а відтак – і підвищення конкурентоспроможності української національної економіки.

Висновки і перспективи подальших розробок. Основні висновки щодо обраної теми зводяться до наступного:

1. Інноваційний розвиток української економіки є єдиним шансом для України вийти на світові ринки з високотехнологічним продуктом, а не як сировинний придаток для

світових виробників. Тому основним пріоритетом має стати перехід до використання наукомістких технологій у виробничому циклі.

2. Одною з основних перешкод на шляху до інтенсивного економічного зростання стає повільний процес перетворень на рівні підприємств. Це, насамперед, пов'язано з такими чинниками, як: неготовність підприємств до освоєння інвестицій, у першу чергу через низьку якість управління; неготовність інвесторів вкладати капітали в не реформовані підприємства через високі ризики (значний ризик неповернення через погане управління, незахищеність прав власності), а також через неможливість оцінити очікуваний рівень ризику за рахунок непрозорості фінансового стану підприємства.

3. Реальним джерелом фінансування інтенсивного економічного зростання є приватний капітал (у венчурній його формі). Завдяки ефективному його використанню можна досягти як економічного, та і соціального ефекту, при чому економічний ефект отримується у вигляді прискорення НТП, збільшення потреби в кадрах з професійною підготовкою, збільшення долі ринку високоякісної екологічно пріоритетної продукції, а соціальний ефект буде включати: збільшення в країні фахівців інтелектуальної праці, налагодження зв'язків з розвиненими країнами на основі обміну досвідом, вирішення екологічних проблем (наприклад, проблема утилізації твердих побутових відходів), підвищення ролі раціонального природокористування (рециклінг, альтернативні джерела енергії тощо).

4. Зарубіжний досвід організації інноваційного процесу, підприємницьких структур венчурного капіталу набуває особливої актуальності і може розглядатися як реальний спосіб подолання кризи в національній економіці, а також є конче необхідним для розвитку інвестиційного ринку і структурної перебудови економіки України, підвищення конкурентоспроможності продукції.

Дослідження проведене в статті дозволяє сформувати ґрунтовну базу для подальших розробок в напрямку залучення та створення привабливих умов функціонування венчурного капіталу в Україні.

Література

1. David N. Beede. Economics of the Generation and Management of Municipal Solid Waste / David N. Beede, David E. Bloom. – 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w5116>.
2. Kinnaman Thomas C. The Economics of Residential Solid Waste Management /Thomas C. Kinnaman, Don Fullerton. – 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w7326>.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV.
4. Закон України «Про інвестиційну діяльність», № 1560-ХІІ від 18.09.1991.
5. Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», № 284-ХІV від 01.12.1998.
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», № 1977-ХІІ від 13.12.1991.
7. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», № 2299-ІІІ від 15.03.2001.
8. Валдайцев С. В. Управление инновационным бизнесом: учеб. пособ. [для вузов] / С. В. Валдайцев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 343 с.
9. Варшавец М. Особливості функціонування венчурного капіталу в Україні. / М. Варшавец // Рынок ценных бумаг Украины, 2004. – № 5–6. – С. 25–29.
10. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: [монографія] / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
11. Берзіна С. В. Екологічна сертифікація продукції: Екологічне маркування в запитаннях та відповідях: [метод. посіб.] / С. В. Берзіна. – К.: Джерела знань, 2007. – 56 с.